

INSTITUT DRUŠTVENIH NAUKA
Centar za ekonomska istraživanja

**BALKAN
I
EU**

BEOGRAD, 2011

Uređivački odbor:

Veselin Vukotić, predsednik uređivačkog odbora

Slobodan Maksimović

Vladimir Goati

Danilo Šuković

Veljko Radovanović

Izdaje:

Centar za ekonomska istraživanja Instituta društvenih nauka

Za izdavača:

Danilo Šuković

Izdavanje ove knjige finansijski su pomogli:

Ministastvo prosvete i nauke

Agrobanka a.d. Beograd

Štampa:

Kuća štampe plus, Zemun
stampanje.com

Tiraž:

500

ISBN: 978-86-7093-137-4

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

341.217.02(4-672EU:497.11)(082)
339.923:061.1EU(497)(082)

BALKAN i EU / [uređivački odbor Veselin Vukotić ... et al.]. - Beograd : Centar za ekonomska istraživanja Instituta društvenih nauka, 2011 (Zemun : Kuća štampe plus). - 412 str. : graf. prikazi, tabele ; 25 cm

Tiraž 500. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija uz svaki rad. - Abstracts.

ISBN 978-86-7093-137-4 (broš.)

1. Вукотић, Веселин [члан уредничког одбора]
Европска унија - Придруживање - Србија -
Зборници
Европске интеграције - Балканске државе -
Зборници
COBISS.SR-ID 183702284

© 2011. Institut društvenih nauka - Centar za ekonomska istraživanja

Sva prava zadržana. Nijedan deo ove knjige ne može biti reprodukovan, presnimavan ili prenošen bilo kojim sredstvom, elektronskim, mehaničkim, za kopiranje, za snimanje ili na bilo koji drugi način, bez prethodne saglasnosti izdavača.

USPON KINESKOGA ZMAJA I PROMENE U GLOBALNOJ, EVROPSKOJ I REGIONALNOJ BALKANSKOJ POLITICI

APSTRAKT

Rad tematizuje trend munjevitog kineskog privrednoga rasta i istražuje posledice koje ova pojava može imati u miljeu Evropske unije i Zapadnog Balkana. U radu se najpre analizira sama činjenica kineskog ekonomskog rasta i rasta ostalih zemalja BRIK-a, te se istražuju moguće posledice po redefinisane globalne ekonomske moći. Potom se istražuju moguće posledice kineskog munjevitog rasta po dešavanja u Evropskoj uniji i postavlja se teza da će se pred imperativom rasta konkurentnosti evropskih zemalja na svetskim tržištima osim zajedničke monetarne, morati polako da se konstituiše i zajednička fiskalna politika evropskih zemalja. Predviđa se da će čitav ovaj proces neminovno dovesti do prenošenja dodatnih ingerencija sa nacionalnih nivoa na onaj evropski i konstatuje da su pred Evropom dve alternative – ili će se krenuti u pravcu stvaranja evropske super-države ili će doći do obnove novih-starih nacionalizama, do dekonstrukcije same Evropske unije i do pada moći Evrope na globalnom planu. Konačno, u poslednjem delu rada istražuje se kako bi se svaka od ovih alternativa odrazila na područje Zapadnog Balkana. Zaključuje se da bi u slučaju internog jačanja Evropske unije to podstaklo i proces regionalnih „balkanskih integracija“ po uzoru na one evropske, kao i da bi se u slučaju konflikata unutar same Evropske unije ti konflikti odrazili na Zapadni Balkan u smislu obnavljanja njegovih klasičnih nestabilnosti. Na samom kraju rada izvodi se zaključak da u svetu sa monumentalnim globalnim igračima poput Kine, Sjedinjenih država, i evropske super-države, tzv. „male“ nacije svoj identitet mogu očuvati i „izvesti“ kroz stimulisanje individualnih talenata i uspešnih pojedinaca.

Gljučne reči: Kina, ekonomski rast, posledice, Evropska unija, jedinstvena fiskalna politika, Zapadni Balkan, regionalne integracije, izvoz identiteta, uspešni pojedinci

THE RISE OF THE CHINESE DRAGON AND CHANGES IN GLOBAL, EUROPEAN AND REGIONAL BALKAN POLICY

ABSTRACT

This paper explores trend of Chinese economic growth and explores the consequences of this phenomenon in the milieu of the European Union and Western Balkans. On the very beginning of the paper we analyze Chinese economic growth and the growth of other BRIC countries and the possible redefinition of global economic power. Then we analyze possible consequences of Chinese growth for future development in the European Union and it is concluded that in the European union we can expect common fiscal policy of European countries. It is anticipated that this whole process will inevitably lead to the transfer of competencies from the national level to the level of European union and it is concluded that Europe facing up to two alternatives - either to go towards creating a European super-state or the recreation of a new-old nationalisms, which can lead to deconstruction of the European Union and the fall of European power on a global scale. Finally, the last part of paper explores how each of these alternatives can be reflected in the Western Balkans. It is concluded that in the case of an internal strengthening of the European Union we can expect similar process of regional "Balkan integrations" in the Western Balkans. Contrary, in case of conflicts within the European Union, these conflicts would be reflected in the Western Balkans in terms of restoring his classic instability. The final conclusion is that in the world with a monumental global players like China, United States, and future European super-state, so called. "small" nations can preserve their identity and even can „export“ their identity by encouraging individual talents and successful individuals.

Key words: China, economic growth, the consequences, the European Union, a common fiscal policy, the Western Balkans, regional integrations, export of identity, successful individuals

USPON KINESKOGA ZMAJA – DOMINANTNI TREND NA GLOBALNOM NIVOU NA POČETKU 21. VEKA

Naslovna strana jednog od najuglednijih ekonomskih magazina na svetu, *Ekonomista*, iz februara 2010. godine (*The Economist*, 2010.), prikazala je jednu neobičnu i proročansku sliku. Na toj slici aktuelni američki predsednik Barak Obama sedi u crvenoj kancelarijskoj stolici, sa rukom podignutom kao da je usled neke rasprave, dok se nad njime uzdiže veliki, metalni kineski zmaj sa plamenim očima, dimom iz nozdrva i širom otvorenih usta, kroz koja štrče oštri zubi i zmajski jezik. U prostom redosledu veličina na slici zmaj je oko pet, šest puta veći od američkog predsednika, koji se prema njemu doima kao čovečuljak. Konačno, čitava slika je popraćena jednostavnim naslovom, slovima koja su po veličini bliža zmaju negoli američkom predsedniku – *Suočavanje sa Kinom (Facing up to China)*.

Prethodno opisana slika je, kako to samo vešto montirane slike mogu, opisala dominantni trend sa kojim se suočavamo na početku 21. veka, pa nas čak sama slika poziva da se, hteli to ili ne, suočimo sa novom realnošću koja će uslediti ako se čitav proces nastavi u naznačenom pravcu. Istina, u konkretnoj realnosti svetske privrede i realnih odnosa snaga, u ovome momentu, „kineski zmaj“ još uvek nije veći od „američkog predsednika“, jer Kina nije postala prvom privredom sveta, te su na tom mestu još uvek SAD (odnosno EU, ukoliko posmatramo jedinstven evropski GDP¹), ali ako se postojeći trend i stope rasta nastave, realnost bi zaista mogla nalikovati onoj sa slike i kineski zmaj bi se zaista mogao natkriliti nad američkim predsednikom, kao i nad liderima koji predvode EU. Naime, dok se većina svetskih privreda suočavala sa naletima globalne ekonomske krize i sa njenim posledicama tavoreći ili u predvorju ili, pak, u samom epicentru recesije, Kina je 2009. godine zabeležila ekonomski rast od 8,7 %, postizući to tako što je povećala potrošnju, čineći to raznoraznim merama; od paketa fiskalne potrošnje od 586 milijardi dolara sve do odobrenja zajma bankarskom sektoru od 1,2 biliona dolara tokom pomenute godine.² Trend rasta se nastavio, čak još jačim tempom i u prvom kvartalu 2010. godine kada je ostvaren rast od 11,9 % što je bilo više za 0,04 % više od projektovane stope rasta³, te se konačno sličan tempo sa prebacivanjem projektovanih stopa održavao sve do kraja prošle godine kada je Kina i definitivno pretekla Japan, postajući eksplicitno drugom privredom sveta, ostvarujući ukupan GDP u pomenutoj godini od 5,88 biliona dolara dok je onaj japanski bio „samo“ 5,47 biliona dolara.⁴ Ozbiljni analitičari iz različitih konsultantskih i finansijskih kuća prognoziraju da bi sa ovakvim stopama rasta Kina već do 2020. mogla prestići SAD i postati prvom privredom sveta, a da bi pak do 2030. godine mogla daleko odmaći američkoj privredi. Na primer; analitičari jedne od najuglednijih svetskih konsultantskih kuća Prajs Voterhaus Kupersa (Price Waterhouse Coopers) govore o mogućim „seizmičkim promenama“ u globalnoj ekonomskoj moći i daju pomenuta predviđanja o budućoj prekompoziciji globalnih snaga do 2030. g. kada bi Kina nepovratno odmakla konkurentima, pre svega SAD-u⁵, čime bi se, konačno, potvrdio scenario sa one „proročke“ slike iz *Ekonomista*, u kojoj se veliki kineski zmaj nadvio nad sićušnim američkim predsednikom. Ipak, stvari nisu crno-bele jer će, verovatno, usled velikog privrednog rasta uzrokovanog velikom potrošnjom, Kina sve više biti pod inflatornim pritiscima, a može se pretpostaviti da će ovakav rast izazvati socijalna raslojavanja unutar same Kine, jer čak će čak i relativno centralizovanoj privredi poput kineske biti teško da pravilno rasporedi benefite rasta i ukalupi spontane društvene procese, koji imaju svoju logiku nezavisno od bilo kakvog ekonomskog, političkog i socijalnog inženjeringa. Ovaj proces je, kao i svi drugi društveni procesi između ostalog, dijalektički, te ima svoje lice, kao i svoje na-

1 Podaci preuzeti sa sajta: [http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_GDP_\(nominal\)](http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_GDP_(nominal))

2 Podaci su preuzeti iz članka „Kina postaje druga ekonomska sila sveta“, *Danas*, 21.1. 2010.

3 Podaci us preuzeti iz članka „Izuzetno visok privredni rast u Kini“, *Danas*, 15.4. 2010.

4 Podaci preuzeti iz članka „Kina druga privredna sila“, <http://srb.time.mk/read/e8e29aa06c/dff6c5abdb/index.html>

5 Podaci preuzeti sa sajta D:\bck_20080613\Ekonomija\Kina druga svetska ekonomska sila.htm

ličje, i Kini će nesumnjivo doneti proboj na globalnoj ekonomskoj i uopšte političkoj mapi, ali će verovatno usloviti tenzije unutar same Kine, jer su društveni procesi poput domina i jedni otvaraju druge, u uvek nemirnoj i dinamičnoj društvenoj podlozi.

No, u ovome radu nas ionako ne interesuje šta će biti sa samom Kinom, jer tendenciju njenog rasta ne analiziramo zbog nje same, ni u svrhu neke njene preterane glorifikacije i njenog trumfalističkog antagoniziranja Zapadu, već smo to uradili zbog istraživanja uticaja verovatnog kineskog munjevitog rasta na one miljee koji su bliski nama, kao što su evropski i balkanski. Štaviše, Kinu smo uzeli samo kao primer vidljivog menjanja ekonomskih i političkih snaga u današnjem svetu, te ono što vredi za nju vredi i za ostale tzv. zemlje BRIK-a: Indiju, Rusiju i Brazil, koje, zajedno sa Kinom, upućuju izazov privredi Evropske unije, što je pravi predmet našeg istraživanja, jer sve to ne može da ostane bez posledica po naš regionalni balkanski milje, i sociološke procese unutar njega. Naime, analitičari još jedne od najuglednijih svetskih finansijskih kuća Goldman Saksa (Goldman Sachs) procenjuju da će zemlje BRIK-a do 2020. g. preteći sadašnje ekonomske lidere sveta okupljene u grupaciji G7, u kojoj je okupljeno, što nas najviše zanima, gro evropske privrede, jer su tu najrazvijenije evropske zemlje Nemačka, Britanija, Francuska i Italija. Analitičari Goldman Saksa procenjuju da će do 2020. godine zemlje BRIK-a postati najatraktivnije tržište za svetske investitore i prema njihovim kalkulacijama članice BRIK-a su već dostigle stepen rasta neophodan da bi zauzele vodeću poziciju u svetskoj ekonomiji. Njihove analize pokazuju da je od jeseni 2001. g. zajednički rast njihovih tržišta akcija bio veći od ukupnog rasta tržišta u razvoju. Tokom tog perioda, indeks MSCI BRIC porastao je za 367 procenata, u poređenju sa rastom od 134 odsto registrovanim na 22 glavna tržišta u razvoju, integrisanim u indeks MSCI. U isto vreme, rast tržišta akcija 23 industrijski razvijene zemlje Zapada, integrisanih u svetski indeks MSCI, bio je tek 17 odsto. Konačan zaključak, koji iz prethodne analize ishodi, a koji izvode analitičari Goldman Saksa je da se ovakva situacija na svetskim tržištima dešava samo jednom u generaciji, te je njihova ocena da je svet na pragu redistribucije ekonomskih snaga.⁶

No, od svih zemalja BRIK-a upravo Kina ostaje fenomen našega veka, jer njen rast nesumnjivo predstavlja najvidljiviju tendenciju u prekompoziciji globalnih snaga. I ne radi se tu samo o Kini kao o globalnoj ekonomskoj sili, čiju prejeftinu i veoma konkurentnu robu kupuju ljudi širom sveta, sponzorišući taj preobilni rast, već se radi o usponu Kine kao civilizacije. Jednako kao što su nekad Sjedinjene države, uz šarene žvake, najk-patike, i ostale potrepštine koje su prodavali svetu, izvozili i svoj sistem vrednosti, koji je bio liberalan, žovijalan i potrošački, uz to i neodvojiv od holividske popularne kulture, tako se može očekivati da će ekonomski uspon kineskog zmaja izazvati i „izvoz“ vrednosti kineske civilizacije u različite delove sveta. A ta je civilizacija bitno drugačija od one američke, čemu upravo zahvaljuje i svoj vrtoglav uspon. Nemajući ovde vremena da se bavimo „kineskim načinom mišljenja“, jer bi nas to odvelo predaleko - do samih izvora kineske filozofije, religije i etičkih vrednosti - možemo samo nabrojiti najbitnije karakterne crte kineske civilizacije, uzrokovane konfucijanskom etikom, čan-budističkom religijom i daoističkom askezom: glorifikovanje rada i samodiscipline, kontrolisanje životnih potreba i zahteva, i, konačno, predana posvećenost samousavršavanju.⁷ Sve to konstituše jedan obrazac shodno kojemu se radi puno, troši malo, uz stalan napor sopstvenog popravljavanja i napredovanja. Ukoliko postoje teze da je ekonomski uspon zapadnog modela kapitalizma u korelaciji sa tzv. protentantskom etikom (Veber, 1989.), jednako tako se mogu postaviti teze da je uspon kineskog modela kapitalizma uslovljen specifičnim kineskim sociološko-religijskim strukturama koje iz dubine deluju na obrasce društvenog ponašanja. Bazična razlika između protestantske etike, koja, ako uvažimo prethodne teze, stoji u temeljima zapadnog kapitalizma, i etike kineskog kapitalizma, koja je

6 Podaci preuzeti sa sajta: <http://www.srbijanet.rs/ekonomija/svet/40005-zemlje-brik-postaju-nova-ekonomska-sila.html>

7 Odlična i temeljna studija na preko šest stotina stranica o temeljima, razvoju i sadašnjem trenutku kineske civilizacije, kao i o razvoju kineske filozofije, religije i etičkih vrednosti u studiji Maljavin, 2008.

nastala iz bogatih kineskih religijskih tradicija, jeste da je prva izrazito individualistička, dok je druga umereno kolektivistička. Tako se pred našim očima rada ono za šta smo, ubeđeni da kolektivizam asciramo sa komunizmom, a individualizam sa kapitalizmom, mislili da je oksimoron – *kolektivistički kapitalizam*. Izvestan oblik tzv. „kolektivističkog kapitalizma“ bio je prisutan u klasičnoj zapadnoj državi blagostanja, ali trenutni kineski model je nekim stavkama prilično različiti od tog modela, iako mu, istina, nekim drugim stavkama odgovara. Naime, sa klasičnom državom blagostanja kineski model deli kolektivizam, centralizam, i umereno plansku privredu, ali je po modelu radne etike bliži neoliberalnim kanonima, jer zahteva da se puno radi, a malo troši, te je usled toga čak i sama kineska država morala stimulisati tražnju i potrošnju, kako bi nastavila ekonomski zamajac. Za razliku od države blagostanja gde je takođe stimulisana tražnja i potrošnja, a što je bilo posledica prirodnih potreba zapadnog čoveka da komforno živi saobrazno njegovom „potrošačkom mentalitetu“, u Kini se potrošnja stimuliše protiv dominantnog mentaliteta kineskog čoveka, koji je skroman i štedljiv, i koji se upravo stoga mora stimulisati da iskorači iz te ekonomske askeze. Jednostavno rečeno, „novi“ kineski „kolektivistički kapitalizam“ naprosto kombinuje dva elementa; stari kapitalistički elemenat takmičenja i permanentnog usavršavanja, izmeštajući ga pak sa individualnog na kolektivni nivo. Tako mesto pojedinaca koji se takmiče jedni sa drugima u okviru nevidljive labave države, kao što je to bio slučaj u „starom“ zapadnom „individualističkom kapitalizmu“, sada imamo čitavu naciju koja se takmiči sa drugim nacijama, potpomognuta jakom i centralizovanom državom, što daje impresivne rezultate. Kineski kapitalizam je mnogo manje sentimentaln od onog zapadnog, i kao takav on zalazi s onu stranu do sada poznatih „kapitalističkih“ ideologija - države blagostanja, neoliberalizma, i svih ostalih formi koje su bile svojstvene dosadašnjim kapitalističkim oblicima. Nauka će tek trebati da temeljno analizira „kineski fenomen“ i iznađe nove termine da ga opiše, s onu stranu do sada poznatih pojmovnih razlikovanja, poput samog pojmovnog razlikovanja kapitalizam/socijalizam koje se na kineski slučaj može primeniti samo uslovno, jer je svaki od ovih pojmova naprosto zastareo i uzak da se primeni na „kineski fenomen“, koji predstavlja jedan novi, *sui generis*, državno-privredni model, sa specifičnim elementima.

Konačno, sve ovo ne znači samo da će kineski zmaj u budućem odnosu globalnih snaga dominirati svetskim tržištima i svetskom ekonomijom, već to znači da će uticati na način našeg mišljenja, jer mišljenje ne može da apstrahuje od konkretnih uslova života. I kao što je nakon procvata zapadnog kapitalizma usledila gomila knjiga o razlozima te pojave, od pomenutog Vebera nadalje, tako i sada, kao što smo ranije pomenuli, možemo očekivati gomilu studija koje će analizirati uspon kineskoga zmaja, i koje će najdirektnije uticati na našu istorijsku svest. Tako će Kina, ukoliko se posmatrani proces nastavi, odrediti budućnost veka u kome živimo kako svojim neusiljenim prodorom, tako i reakcijama koje će na taj prodor uslediti, a koje će biti podjednako u svesti, kao i u materijalnim, odnosno političkim i socijalnim formama. To je razlog što smo odlučili da pratimo upravo ovu tendenciju, i da posmatramo kako bi se ona lančano mogla odraziti u drugim sociološkim entitetima kao što su Evropa ili Zapadni Balkan. Budući da sociološki procesi podležu logici „lančane reakcije“ i da se najmanji trzaj sa globalnog nivoa oseti na onom regionalnom i nacionalnom nivou, kako se tek ne bi osetile one velike geopolitičke „tektonske promene“, poput globalnog uspona kineskog zmaja, čijim ćemo se uticajem na evropski milje pozabaviti u sledećim redovima.

KINESKI ZMAJ U EVROPSKOM OGLEDALU

Evropska civilizacija je vekovima, od starta filozofske, kulturne i političke Moderne u 15. veku, bila „evropocentrična“, odnosno najprostije govoreći – egocentrična. Taj egocentrizam dobio je svoju istorijsku potvrdu u 18. i 19. veku, kada je Evropa, sa svojim dominantnim imperijalnim silama, zaista „vladala“ svetom, određujući njegove dominantne tokove. No, početak „decentriranja“ Evrope zbio se sa svetskim ratovima, čija je najveća žrtva bio upravo Stari kontinent, što je i svojevrsna „osveta istorije“, jer su ratovi pripre-

mljeni upravo na mestu koje je bilo njihova najveća žrtva. Nemajući ovde prostora da se zapuštamo u analizu dijalektike evropske Moderne, koja je rezultirala sopstvenom autodestrukcijom i „decentriranjem“ (Cvetičanin, 2008: 416), možemo samo konstatovati da se, nakon svetskih ratova, Evropa dodatno „decentirala“ u periodu hladnog rata, činjenicom što su jedine dve super-sile SAD i SSSR, bile izvan polja tzv. „stare Evrope“, iako su obe sile bile zapravo izdanci same evropske civilizacije, tako da je ovo „decentriranje“ bilo ograničeno, jer je Evropa zapravo „izvezla“ svoju moć u liberalnu Ameriku i sovjetsku Rusiju.

No, sada u susretu sa kineskim zmajem verovatno ćemo se suočiti sa realnim „decentriranjem“ Evrope, jer kineska civilizacija nije njen derivat, iako se znalački poslužila tehničkim dostignućima zapadne civilizacije, vraćajući joj milo za drago, ako imamo u vidu da su na početku zapadne Moderne upravo neka kineska tehnička dostignuća poput kompasa, baruta, papira i štamparije odigrala ključnu ulogu u njenom razvoju. Kao što se Evropa nekoć podigla koristeći i unapređujući tehnička dostignuća stare kineske civilizacije, tako se i danas Kina podiže koristeći i unapređujući tehnička dostignuća „stare Evrope“, što govori o međucivilizacijskom uticaju, kome će, sada opet povratno, Evropa biti izložena pred činjenicom uspona kineskoga zmaja u 21. veku. Jednostavno govoreći, Evropa će u susretu sa kineskim zmajem morati da menja svoja znanja, svoje prakse, svoju svest i verovatno, same svoje institucije.

Kao što znamo danas, evropske privrede su zbog uspona Kine i ostalih zemalja BRIK-a (osim Kine, posebno i Indije) izložene velikom gubitku konkurentnosti na svetskim tržištima. Taj gubitak konkurentnosti nije bio tako očigledan do pre neku godinu, zahvaljujući veštačkoj i privremenoj kreditnoj ekspanziji u poslednjih deset godina, praktikovanoj u Evropi. Kreditna ekspanzija je zapravo bila neka vrsta anestezije koja je otupela bol zbog gubitka konkurentnosti. No, sa globalnom ekonomskom krizom takva anestezija je naglo prekinuta, pa je bol postao stvaran, te je Evropa postala bolno svesna realnog gubitka konkurentnosti na svetskim tržištima. Evropske zemlje i njihovi lideri, kao i lideri Evropske unije, postali su bolno svesni da, sada kada moraju da se direktno takmiče sa Kinom i Indijom, ekonomski položaj Evrope više nikada neće biti isti. Preko noći je postao belodan imperativ povratka konkurentnosti u odnosu na Aziju, odnosno Kinu i Indiju, što će se verovatno morati izvesti pre svega smanjivanjem cena usluga i radne snage, ali i prebacivanjem resursa u obrazovanje i infrastrukturu, kako se u trci, preventivno sa kineskim zmajem, ne bi zaostalo.

No, veliko je pitanje da li će se sve to moći izvesti bez dodatnog jačanja evropskih institucija, jer će iskrsnuti potreba da se sa nivoa Evropske unije nadzire razvoj konkurentnosti različitih zemalja u evrozoni, što se ne može prepustiti stihiji kao do sada, i ne može ostati na nivou nacionalnih država, jer bi time pojedinačne evropske privrede mogle upasti u međusobne protivrečnosti, slabeći jedna drugu, slabeći, konačno, čitavu evrozonu. Na primer; ako zemlja gubi konkurentnost zato što troškovi rastu brže nego kod komšija, izgubiće poslove, što dalje znači pad prihoda vlade, što na kraju može da dovede do problema solventnosti te vlade, što će, konačno, kao kod Grčke, postati problem čitave evropske familije i odraziti se na svaku članicu pojedinačno. Stoga je značajan gubitak konkurentnosti pojedinačnih država evrozone nesumnjivo povod za opravdanu brigu svih zemalja zone evra, jer su evropske države prihvatanjem zajedničke valute umrežile svoje interese, nesumnjivo profitirajući od toga, te će stoga morati i da zajedno snose rizike i zajedno osmišljavaju strategije za odbranu zajedničkih ekonomskih interesa.

Prethodnu načelnu konstataciju možemo potkrepiti konkretnim primerom; Nemačka ima nesumnjivu korist od evra, jer ima konkurentniju kursnu stopu nego što bi imala da i dalje ima marku, jer bi u slučaju da i dalje koristi marku i istovremeno ima veliki trgovinski višak i visoku stopu štednje kakvu ima sada, marka dramatično skočila u odnosu na sve ostale evropske valute, te bi nemački izvoz postao preskup za druge. Tako je očigledno da je evro pomogao nemačkom izvozu i podstakao štednju, što je za posledicu imalo to da je veliki deo uštedevina koji nije investiran kod kuće uložen u inostrane obveznice, poput upravo onih grčkih, delom i zbog toga što je Grčka koristila evro, usled čega nije bilo deviznog rizika kao da su, recimo, kupovali,

na primer, turske obveznice. Zato je u interesu same Nemačke bilo da Grčka ne bankrotira, jer bi to nanelo štetu nemačkim bankama i posledično finansijama nemačke savezne i pokrajinskih vlada, te je iz čitave ove priče jasno da su interesi pojedinačnih evropskih država umreženi toliko da se moraju zajednički braniti.

Činjenica što na horizontu imamo velikog kineskog zmaja, koji će u dispute zapletenu Evropu progutati i svariti mnogo lakše, negoli u slučaju zajedničke evropske strategije, samo pojačava taj imperativ jačanja zajedničke evropske ekonomske politike, ne samo u monetarnom, već jednako tako u fiskalnom pogledu. Teza koja se želi izneti u ovome radu je jasna – *pred imperativom rasta konkurentnosti evropskih zemalja na svetskim tržištima osim zajedničke monetarne, morati će se polako konstituisati i zajednička fiskalna politika evropskih zemalja, što će neminovno dovesti do prenošenja dodatnih ingerencija sa nacionalnih nivoa na onaj evropski*. Jednostavno govoreći, do jačanja centralnih evropskih institucija neće doći iz nekih apstraktnih evro-filičnih, evro-entuzijastičkih i evro-fanatičnih pobuda, već zbog pukog imperativa preživljavanja u svetu sve veće konkurencije, u kome je kineski zmaj nametnuo trku u kojoj se mora trčati punim plućima, ne sa jednim, već sa svim raspoloživim „plućnim krilima“. Teza je jasna – upravo će uspon kineskoga zmaja, kao svoju logičnu reakciju imati zbijanje evropskih redova, te će tako ovaj gornji, globalni proces, imati direktne posledice na „nižem“ unutarevropskom planu, shodno našoj primarnoj heurističkoj postavci o sociološkoj „lančanoj reakciji“, odnosno o lančanoj povezanosti socijalnih procesa i odjeku globalnih procesa na kontinentalnim, regionalnim, nacionalnim i lokalnim pod-nivoima, kao i obrnuto.

No, zbog suštinske dijalektičnosti društvenih procesa, moguće je da u Evropi, usled neminovnog suočavanja sa naglim usponom Kine i njene ekonomije, imamo i svojevrsnu anti-reakciju, obzirom na očekivano jačanje centralnih evropskih institucija. Naime, rđava alternativa ovom procesu jačanja ujedinjene Evrope je svojevrsna „ekonomska panika“ usled koje bi svaka pojedinačna zemlja prvenstveno potrcala da brani sopstvenu ekonomiju, sopstveno tržište i sopstvenu konkurentnost, što može rezultirati svojevrsnim „fiskalnim prepucavanjem“ između pojedinačnih evropskih država, ekonomskim protekcionizmom i porastom novih-starih evropskih nacionalizama. To bi, konačno, Evropu ponovo bacilo u nokdaun sličan onome za vreme svetskih ratova, kada je ona, upravo zbog toga što posledice tadašnjih ekonomskih recesija (koje se kako su utvrdili Kondratjev i Šumpeter redovno, ciklično, javljaju)⁸ nisu mogle biti prevaziđene na zajednički način, potonula u lanac međusobnog nacionalnog prepucavanja, za koje znamo kako se završilo.

Stoga su pred današnjom Evropom dva puta – ili će ideja nacionalne države, onakve kakva se razvijala u Evropi od Vestfalskog mira i Francuske revolucije, a posebno u 19. i prvoj polovini 20. veka, konačno doći do svoga Vaterloa, ili ćemo imati tzv. neo-nacionalizam, odnosno Evropu zapletenu u niz novih-starih nacionalizama, što bi Stari kontinent, konačno, ispisalo iz istorije i bacilo na kolena pred novim „istorijskim pobednicima“, prvenstveno Kinom, ali i Indijom i ko zna kojom još zemljom u budućnosti koja raspolaže značajnim kvantitativnim potencijalima. Ukoliko se ostvari prvi, logičniji scenario jačanja centralnih evropskih institucija, državna suverenost kakvu smo do sada znali biće teško održiva za evropske države, pa čak i za one najveće poput Nemačke i Francuske. Istina, ta državna suverenost već je načeta postojećim stepenom evropskih integracija i jedinstvenom evropskom monetarnom politikom, ali se ona još održava u nizu sfera, i to baš u fiskalnoj oblasti, budući da je ova oblast u svojim najbitnijim stavkama, još uvek regulisana na nacionalnim nivoima. Sada, u svetu gde je sve manje prostora za „slobodne strelce“, globalna ekonomska kriza, čiji je epicentar bio između ostalog i u Evropi, kao i puka činjenica uspona kineskog zmaja, mogu biti iskorišteni za daljnje jačanje evropskog jedinstva, ne iz idealističnih i poetičnih razloga, već zbog imperativa povećavanja konkurentnosti evropskih privreda, koje su već toliko isprepletene, da se slobodno može govoriti o jedinstvenoj evropskoj privredi. Ukoliko je suva činjenica da će rast GDP-ija unutar Evropske unije u sledeće dve godine biti 1,4%, što je čak šest puta manje u odnosu na projektovanu stopu rasta u Kini, onda je ja-

8 Kondratjev, 1926. i Schumpeter, 1961.

sno da je Evropa pred Rubikonom koji će se trebati preći, pred Rubikonom jedinstvene, ne samo monetarne, već i fiskalne politike i stvaranja neke vrste evropske super-države, kako bi se povećao rast, podigla konkurentnost, i kako, konačno, Evropa ne bi izgubila korak sa privredama u ekspanziji. Jer proste brojke govore da Evropske države svaka za sebe, predstavljaju ograničenu ekonomsku silu pred „kineskim zmajem“ i „indijskim slonom“, jer se one prema njima doimaju tek kao sitnija šumska zverad poput vukova i lisica. Shodno prostim brojkama tek evropska super-država sa 500 miliona stanovnika i GDP-ijem od oko 12.000 milijardi eura može biti respektabilan faktor na svetskoj ekonomskoj sceni, u novome ekonomskom igrokazu koji nam se sprema u 21. veku, a u kome će kineski zmaj duvati snažno svoje vatrene konjunkturalne plamenove, stavlajući sve ostale globalne ekonomske aktere pred imperativ da se sa njima nose ili da u njima izgore.

Stoga se kao najvidljivija posledica uspona kineskoga zmaja u evropskoj politici i ekonomiji može očekivati prenošenje novih ingerencija sa nivoa nacionalnih država na Brisel. Ipak, ne treba imati iluzija da će se lako pristati na veća ovlašćenja Evropske unije od strane pojedinačnih nacionalnih država, posebno onih najvećih. Tako je, na primer, Nemački Ustavni sud, u presudi o Lisabonskom ugovoru, postavio pitanje da li evropske integracije mogu da idu dalje, jer po njegovom mišljenju demokratski sistem nije dovoljno primenjen na nivou EU. Postavio je pitanje da li su izbori za Evropski parlament stvorili dovoljan demokratski mandat da bi se kreiranje politike dalje prenelo sa Nemačke na evropski nivo. Ovo govori da će se paralelno sa reformama jedinstvenog evropskog ekonomskog sektora u smislu konstituisanja neke jedinstvene evropske fiskalne politike, kako bi se konkurisalo kineskom zmaju, morati pristupiti i reformama političkih i pravnih institucija, kako se odluke ne bi donosile bez demokratskog legitimiteta i u politički bezvazdušnom prostoru. Jedan od načina da se centralnom evropskom nivou pribavi demokratski legitimitet, posebno u pitanju neophodnih ekonomskih odluka, jeste, na primer, da se predsednik Evrogrupe (trenutno ovu funkciju obavlja Žan Klod Junker, luksemburški premijer) demokratski izabere od strane ljudi iz svih zemalja evrozone, umesto na privatnom sastanku, a ukoliko se ovaj koncept pokaže funkcionalan, nešto slično bi se moglo sprovesti i za funkciju predsednika Evropske komisije. Ovo bi bilo moguće, jer postoje neosporno demokratske ličnosti, poput upravo Junkera, koje bi svojim autoritetom, efikasnošću i širokim ugledom koji uživaju mogle na evropskim demokratskim izborima steći poverenje građana iz različitih nacionalnih država (sam Junker je specifičan po tome što je državnik koji je najduže u svetu na mestu demokratski izabranog lidera jedne države, budući da je prvi put na funkciju luksemburškog premijera izabran 1995. godine i da od tada, na svim sledećim izborima, ima kontinuiranu demokratsku podršku za ostanak na funkciji). Možemo pretpostaviti da bi ovakve ličnosti, istovremeno demokratske i stručne, ugledne i respektabilne, mogle steći demokratsko poverenje evropskih građana za obavljanje evropskih funkcija i da bi mogle poslužiti cilju institucionalnog jačanja evropskih ustanova, koje bi paralelno i povećale svoju demokratskičnost, i promovisale veće ekonomsko jedinstvo evropskih zemalja, kako u monetarnom tako i u fiskalnom pogledu. No, ostaje jednostavna činjenica da, na drugoj strani, kineske institucije nisu opterećene bilo kakvim demokratskim sentimentalizmom, poput onog koji je ispoljio nemački sud, i da im to omogućuje da budu tako zastrašujuće efikasne u sprovođenju i ekonomske, i svih ostalih politika. Evropa se, za razliku od toga, stalno suočava sa čitavim galimatijansom demokratskih procedura i obzira, koje će se morati pojednostaviti i podići na nivo centralnih briselskih institucija, kako bi se moglo efikasno upravljati sve više povezanom - jedinstvenom evropskom privredom. Jednostavno govoreći, u suočavanju sa kineskim zmajem Evropska unija bi uskoro mogla doći pred pravi politički Rubikon – ili da zaista preraste u neku vrstu super-države sa funkcionalnim ekonomskim, političkim i pravnim institucijama stacioniranim u Briselu, ili da nastavi da tavori u interregnumu zastarelih obzira koji su sve manje primereni vremenu u kojem živimo i trci koju nameću sveže i poletne civilizacije, poput one kineske.

Ovo svakako ne znači centralizaciju Evropske unije i pravljenje neke orvelovske zastrašujuće tvorevine u kojoj bi postojala anonimna i apsolutna kontrola svih društvenih procesa od strane otuđene briselske admini-

stracije. Budući da je princip supsidijarnosti - shodno kojemu se na višem nivou ne odlučuje o onome o čemu može biti odlučeno na onom nižem - glavni pravni princip Evropske unije, možemo očekivati da će paralelno sa procesom jačanja centralnih evropskih institucija teći i još jedan, donekle obrnut proces. To je proces regionalizacije Evrope shodno kojemu će regioni, mesto sve slabije nacionalne države, predstavljati tzv. „srednji nivo vlasti“ između centralnih evropskih institucija i EU-birokratije, na jednoj strani, i lokalnih zajednica, na drugoj strani. Tako je proces slabljenja nacionalnih država u njihovoj klasičnoj formi istovremeno i proces stvaranja evropskih regiona, kako bi se bolje upravljalo društvenim procesima, a kako to upravljanje ne bi bilo jednostrano centralizovano, i otuđeno od ljudi.⁹ Zapravo proces kome ćemo sada u Evropi biti verovatno izloženi biće obrnut od onog procesa koji je tekao od Vestfalskog mira preko Francuske revolucije sve do zlatnog doba države blagostanja, jer je to bio proces jačanja i sazrevanja nacionalnih država, a gašenja regija, kraljevstava, kneževina, grofovija i ostalih sistema administrativne uprave nasledenih iz feudalne Evrope. Sada, za razliku od tog procesa možemo imati proces „refeudalizacije“, u smislu slabljenja nacionalnih država i prenošenja njihovih ingerencija ili na viši nivo super-države kakvom Evropa sve više postaje ili na nivo regiona koji se spontano stvaraju usled toga što različita područja unutar nacionalnih država, poput npr. Severne Italije, regiona Rona-Alpi, Katalonije, itd., sve više gravitiraju svojim regionalnim, a sve manje nacionalnim interesima.¹⁰ Kada na sve ovo dodamo prirodan proces regionalnog grupisanja samih nacionalnih država, poput zemalja Beneluksa ili zemalja tzv. Višegradske grupe, onda nam je jasno koliki potencijal Evropa ima da svoje resurse administrativno reorganizuje, bez obzira da li se radi o najvišem nivou centralnih evropskih institucija, nešto nižem nivou pomenutih velikih evropskih regiona sastavljenih od različitih nacionalnih država ili najnižem nivou pod-regiona unutar jedne nacionalne države. Evropska politika je nesumnjivo dinamična i upravo u suočavanju sa novim globalnim silama poput Kine biće isprovocirana da bude sve dinamičnija i dinamičnija.

Konačno, kao što smo rekli na početku ovog dela rada posvećenog odrazu globalnih zbivanja u evropskom ogledalu, Evropa će u suočavanju sa kineskim zmajem, morati da menja svoja znanja, svoje prakse, svoju svest i verovatno, same svoje institucije. Pri tome će morati da odbaci svoje stare obzire, obzire Stare dame, i moraće reformisati svoje potencijale. Teza, koju smo u ovome delu rada hteli da iznesemo je da je prvi korak u tom reformisanju osmišljavanje jedinstvene evropske fiskalne politike i reformisanje samih političkih i pravnih institucija, kako bi se opisanom ekonomskom koraku dao demokratski legitimitet. Na ovaj korak Evropa će, što je naša ključna teza, biti naterana prostom logikom zbivanja i zahuktalim kineskim zmajem. Računica je prosta, Evropska unija je, trenutno, po GDP-iju na prvom mestu u svetu, ispred Sjedinjenih država i Kine¹¹, i da bi se to lidersko mesto zadržalo, ili da makar pad sa njega ne bi bio drastičan, Evropa će trebati da ojača svoje institucionalno ustojstvo, i u ekonomskom, i u političkom pogledu, u onome smislu u kojem smo mi u prethodnim redovima o tome pisali.

EVROPSKI PROCESI U OGLEDALU ZAPADNOG BALKANA

Područje bivše Jugoslavije, odnosno područje zapadnog Balkana, pripada polu-periferiji svetske politike i ekonomije, odnosno polu-periferiji tzv. svetskog sistema ako prihvatimo Valeršajnovu tezu da je mo-

9 Upravo je Kina podeljena na četiri velike regije, na dvadeset i dve nešto manje, ali još uvek evropskim očima posmatrano, velike provincije, koje su unutar sebe opet podeljene na manje regione i opštine, što sve skupa čini kinesku „nemilosrdnu“ demokratiju podnošljivom običnim ljudima. Kineski administrativni sistem predstavlja spoj različitih nivoa vlasti, koje se sve zajedno ulivaju u onu centralnu, i uopšte se radi o jednom od najefikasnijih administrativnih sistema na svetu. To nije zaslužno samo sadašnjih, već i prethodnih generacija političara, kao i bogate administrativne tradicije kineskoga carstva, koje je, i u vremenima u kojima je Evropa bila u varvarstvima različitih vrsta, razradilo respektabilan sistem administrativne uprave, koji je delovanjem dubinskih istorijsko-socioloških struktura postao deo kineskog političkog mentaliteta. O ovome u Maljavin, 2008.

10 O ovome u članku *Europe's Rising Regionalism* objavljenom u uglednom časopisu *Foreign Affairs*: <http://www.foreignaffairs.com/articles/52645/john-newhouse/europes-rising-regionalism>

11 Podaci preuzeti sa sajta: [http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_GDP_\(nominal\)](http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_GDP_(nominal))

derni svet, logikom kapitalističkoga razvoja, podeljen na centar i periferiju (Wallerstein, 1974.). To znači da politički i ekonomski procesi ne nastaju autentično na Zapadnom Balkanu, već su oni odjek, odraz i otisak procesa koji se zbivaju u centru svetske politike i ekonomije. U prethodnim redovima videli smo da i sama Evropa sve više gubi poziciju centra svetske politike i da je ona od kraja Drugog svetskog rata u procesu sopstvenog „decentriranja“, jer, što je naša osnovna teza, „centar“ polako, ali sigurno, odlazi na Daleki Istok, u ralje kineskoga zmaja. Dakle, ukoliko je sama Evropa suočena sa realnošću sopstvenog „decentriranja“ koliko su tek onda naivne iluzije izvesnih nacionalnih elita na Zapadnom Balkanu da mogu ostati učaurene u sopstvenoj hermetičnoj nacionalnoj stvarnosti, udaljenoj od dominantnih procesa veka u kojem živimo. Još jednostavnije rečeno, ukoliko sama Evropa, pred rastućim kineskim zmajem, može biti naterana da poveća stepen svoje povezanosti u onom smislu u kojem smo o tome pisali u prethodnoj celini, kako će to moći da izbegnu male balkanske nacionalne države, insistirajući na svojim uskim i često provincijalnim perspektivama. I, konačno, najjednostavnije rečeno, ukoliko pred naletom kineskoga zmaja nije održiv suverenitet, u klasičnom smislu te reči, velikih evropskih država poput Francuske i Nemačke, koje će, kako smo to ranije opisali, verovatno morati da pristupe dodatnim integracijama, kako li će tek biti održivi suvereniteti malih balkanskih državica poput Srbije, Crne Gore ili Hrvatske. Naposljetku, o ovome na ovaj način pišemo, ne zbog toga što bi imali bilo šta protiv suverenosti bilo koje od balkanskih državica, jer bi to, budući da autor ovoga rada ne beži od svoje balkanske ukorenjenosti, bilo apsurdno, nepristojno i neverodostojno, već o ovome pišemo na ovaj način, jer to ishodi iz naše implicitne hipoteze, da sve što se dešava jeste rezultat izvesne „lančane reakcije“ među različitim istorijsko-sociološkim procesima, iz čega sleduje zaključak da je sudbina pojedinačnih društava opredeljena je dominantnim istorijsko-sociološkim trendovima istorijskog perioda u kojemu ta društva žive, a ne bilo čijim ličnim željama i emotivnim nagnućima. Dakle, uprkos našim „balkanskim“ emocijama, istorija je neumoljiva i satkaće od njih ono ruho koje je u skladu sa dominantnom društvenim procesima epohe. Prostor slobode je u tome što ti procesi nisu jednoznačni i što, zbog svoje suštinske dijalektičnosti, ostavljaju mogućnost kretanja u različitim smerovima, bez obzira da li su ti smerovi dobri ili loši, konstruktivni ili destruktivni, jer istorija se razvija s onu stranu ovih kategorija.

Naime, u prethodnoj celini rada u kojoj smo razmatrali odraz kineskoga zmaja u evropskom ogledalu, napomenuli smo da zemlje Evropske unije na gubitak konkurentnosti sopstvene privrede i na, sledstveno tome, lošiji životni standard, mogu odgovoriti dvojako. Racionalna, optimistična i logična reakcija je povećavanje stepena evropske integrisanosti i konačno jačanje evropske super-države, te smo ovome scenariju posvetili više pažnje, precizirajući ga u njegovim pojedinim tačkama. No, zarad intelektualnog poštenja, pomenuli smo i drugi mogući scenario, kao svojevrsnu anti-reakciju, u kojoj bi evropske države reagovale panično, preplašeno i u samoodbrani, baš onako kako su reagovale pred svetske ratove u prošlom veku, usled čega bi na površinu isplivali svi novi-stari ekstremizmi, samo privremeno zatamljeni prethodnim visokim stopama rasta. U slučaju prvog scenarija Evropa bi išla u susret svojoj super-državi, u slučaju onog drugog, išlo bi se ka konfrontiranju njenih pojedinačnih nacionalnih država, sa nesagledivim posledicama.

Konačno, dolazimo do onoga što nas najviše zanima u ovoj poslednjoj celini rada; i jedan i drugi scenario imali bi svoj odjek, odraz i otisak na Zapadnom Balkanu, jer je ovaj region postao strukturalno vezan za evropske procese mnogo više nego pre nekoliko decenija. Ukoliko je pre dvadesetak godina bilo moguće da, dok se Evropa ubrzano ujedinjavala, na Zapadnom Balkanu otpočnu ratovi (koji nisu bili ništa drugo do „zakašneli“ ratovi „zakašnelih“ nacija), sada je Zapadni Balkan, kao polu-periferija, ušao u isti istorijski ritam sa Evropskom unijom kao „centrom“. Taj ritam nije potpuno sinhron, tako da je i dalje moguće da u Evropskoj uniji, na primer, imamo na snazi opisano unapređivanje evropskog jedinstva, a na Zapadnom Balkanu ponovno prepucavanje „zakašnelih“ nacija, ali apsolutno nije moguće da u Evropi imamo krizu i konflikt, a da ona ne uzme maha i na Zapadnom Balkanu. Zapadni Balkan je tako u neugodnoj poziciji; na njemu ni-

kad nije izvesno korišćenje benefita evropskog mira i stabilnosti, ali je zato uvek izvesno priključivanje na sve, pa i najmanje, evropske nestabilnosti, koje su upravo i počinjale na Zapadnom Balkanu kao mestu susreta različitih geopolitičkih ploča. Stoga bi najjednostavnija predikcija istorijskih i društvenih procesa na Zapadnom Balkanu bila da se jednostavno konstatuje da je ovo područje bilo i da će ostati trajno nestabilno. Iako ne mora biti netačna, i naprotiv, iako je ona uglavnom tačna, ostanak pri njoj bi značio puku intelektualnu lenost i izbegavanje da analiziramo situaciju u svim njenim nijansama.

Upravo ona bitna nijansa koju moramo uzeti u obzir prilikom analize sadržana je u vidljivom stepenu strukturalne vezanosti Zapadnog Balkana za Evropu, odnosno Evropsku uniju, o čemu rečito govore konkretni parametri privredne i političke saradnje između Zapadnog Balkana i zemalja EU, koje su glavni i dominantni partneri balkanskim zemljama u različitim oblastima. Na primer; Srbija glavnu spoljno-trgovinsku saradnju ostvaruje sa EU (više od polovine), pa onda slede zemlje CEFTA¹², a drugačije nije ni sa ostalim zemljama Zapadnog Balkana, koje u oblasti spoljne trgovine najveći stepen saradnje imaju ili sa EU, ili jedne sa drugima u okviru CEFTA sporazuma. Jednostavno govoreći, društva Zapadnog Balkana toliko su isprepletena sa Evropskom unijom i jedna sa drugima, da među ovim društvima deluju jake uzročno-posledične veze, te je stoga za pretpostaviti da će društva Zapadnog Balkana podeliti sudbinu društava Evropske unije, naprosto evropskog društva kao takvog, odražavajući na sebi sve uspone i padove Evrope pred globalnim izazovima. Stoga, shodno mogućim zbivanjima u Evropskoj uniji obzirom na suočavanje sa kineskim zmajem, i na Zapadnom Balkanu imamo dva odgovarajuća prateća scenarija. Prvi od njih je onaj koji bi mogao nastupiti ukoliko Evropska unija krene ka jačanju svoje super-države, drugi onaj ukoliko EU krene u sopstvenu dekonstrukciju usled antagonizma među pojedinačnim nacionalnim državama.

Ukoliko EU krene ka jačanju sopstvene super-države, što kako smo videli nije jednoznačan proces, jer uključuje i paralelan proces formiranja tzv. Evrope regiona, bez obzira da li se radi o onima koji premašuju nacionalnu državu ili su, pak, unutar nje, to može svakako biti vidljiv znak i našem regionu Zapadnog Balkana da prati taj trend, da sabere svoje snage i da po uzoru na evropske zemlje uskladi svoju ekonomsku politiku, formirajući jedinstven ekonomski prostor. Tako bi paralelno sa onim „centralnim“ evropskim, tekle i naše regionalne integracije u kojima bi Zapadni Balkan bio stimulisan da uspostavi funkcionalne regionalne strukture, koje bi u kontaktu sa briselskim strukturama od našeg regiona pokušale da naprave stabilno jugoistočno krilo same Evropske unije (bez obzira da li će preostale zemlje Zapadnog Balkana biti primljene u eksplicitno članstvo u Uniji ili će ostati u nekoj vrsti privilegovanog partnerstva poput Turske). Jednostavno govoreći, države Zapadnog Balkana bi mogle - upravo od strane EU kojoj gravitiraju bez obzira na formalni status - biti podstaknute da svoje pojedinačno oskudne resurse povežu i da na Zapadnom Balkanu sprovedu mini-proces integracija po uzoru na one evropske procese, sa ciljem da se uspostavi jedinstveni ekonomski prostor. To bi bilo utoliko lakše što je većina država Zapadnog Balkana bila u istoj državnoj zajednici poput nekadašnje Jugoslavije, unutar koje su razradile različite mehanizme međusobne saradnje. Sada, budući da dele isti jezik (ma kako ga zvale) i sličnu kulturu, pa čak i slične strukturalne falinke i komparativne prednosti, čisto funkcionalno bi se moglo očekivati da Evropska unija pragmatično stimuliše veze među državama Zapadnog Balkana, kako bi na svom jugoistočnom krilu dobila mirnu, stabilnu i jedinstvenu, pre svega, ekonomsku sferu. Zbog proste činjenice da je, osim balkanskih država, najveći gubitnik svih eventualnih sukoba na Zapadnom Balkanu upravo Evropa, na čiji teret neminovno padaju troškovi balkanskih „ratnih igara“, EU će biti prinuđena da brine o stabilnosti Zapadnog Balkana, naprosto zato što u uslovima takmičenja sa kineskim zmajem i ostalim globalnim takmacima, ne može da sebi priušti luksuz da ima požar na svom jugoistočnom krilu. U tom kontekstu naša teza je da će onaj u prethodnoj celini opisani proces jačanja evropskog jedinstva, u smislu formiranja jedinstvene ne samo monetarne, već i fiskalne politike, na Za-

12 Podaci preuzeti sa sajta: <http://www.economy.rs/vesti/10492/Spoljnotrgovinska-razmena-Srbije.html>

padnom Balkanu imati odraz u stvaranju jedinstvenog „balkanskog“ ekonomskog prostora, sa usaglašenim ekonomskim politikama balkanskih zemalja, pri čemu je u ovome trenutku teško tvrditi koju bi konkretnu formu mogao poprimiti ovaj trend, te ga je tek moguće konstatovati.

No, prevario bi se svako ko bi tvrdio da je jedan ovakav proces „balkanskih integracija“ moguće inaugurisati prostim dekretom ili nekom birokratskom naredbom iz Brisela, jer kao i u ostalim slučajevima, socijalni inženjering može dati rezultate samo tamo gde ne ide protiv zahteva samoga života i ne protivno spontanim društvenim procesima i interesima. Jednostavnije rečeno, ukoliko evropski okvir i dominantne evropske i svetske sile obezbede Zapadnom Balkanu stabilnost i mir, potrebno je pustiti spontane društvene procese i realne društvene interese da izraze sami sebe, odnosno potrebno je da se polako, postepeno, a ne veštački i isforsirano pletu niti međusobnih povezanosti u različitim sferama, prvenstveno u ekonomiji, ali i u sferi kulture, sve do, konačno, eksplicitne politike. Naravno, među državama i narodima Zapadnog Balkana, pogotovo onima koji su međusobno ratovali, ostaće niz nerešenih i spornih pitanja, različitih perspektiva i oprečnih sentimentata, ali je potrebno pustiti vremenu da učini svoje, pogotovo što bi čitav proces mogao biti podstaknut (samo)svešću da u svetu ovolikih globalnih izazova i globalnih zmajeva, imperativ pukog preživljavanja nalaže obnavljanje starih i stvaranje novih veza među državama regiona, kao i između država regiona i EU, kako se na globalnoj vetrometini ne bi ostalo usamljenim.¹³

Stoga nije slučajno da su neki analitičari koji se ozbiljno bave situacijom na Zapadnom Balkanu zapazili da u nekoliko poslednjih godina teče proces reintegrisanja regiona na bazi onih osnova koje su postavljene još za vreme zajedničke jugoslovenske države. Tako je u danas već čuvenom članku, koji je u avgustu 2009. godine objavljen u *Ekonomistu* (*The Economist*, 2009.), a koji se pripisuje Timu Džudi, postavljena teza o nastajanju tzv. *jugosfere* na području Zapadnog Balkana, odnosno teza o vidljivom procesu obnavljanja veza između društava koja su pre dvadesetak godina bila u dubokim konfliktima. Autor članka postavlja tezu da na snazi imamo proces suprotan onome od pre dvadesetak godina, proces reintegrisanja Zapadnog Balkana, i vispreno opaža da ovaj proces nije produkt nekog socijalnog inženjeringa ili neke rigidne političke „mape puta“, već ispreplitanja realnih životnih interesa balkanskih društava, bez obzira da li se radi o oblasti ekonomije, kulture, zabave, ili, pak, o frapirajuće sličnim ukusima stanovništva balkanskih zemalja u mnogim stvarima. Od pojave izraza „jugosfera“ u pomenutom članku termin se najpre bojažljivo i oprezno koristio da bi se danas prilikom prostog pretraživanja na Internetu moglo pronaći nekoliko desetina hiljada odrednica u kojima je iskorišten ovaj izraz, koji se potpuno odomaćio kao zamena za izraz „bivša Jugoslavija“ - budući da „jugosfera“ nije ni bivša, ni buduća, već ona naprosto jeste; ona postoji kao realnost sadašnjeg trenutka, bez obzira da li međusobno saraduju kriminalci i estrada, ili, pak, ozbiljni ekonomski, naučni i u izvesnoj meri, politički krugovi. Hteli to ili ne, usmereni dominantnim procesima epohe, žitelji Zapadnog Balkana sve više su upućeni jedni na druge, ne iz razloga nekog projektovanog i usiljenog nerealističnog imaginarnog projekta, već zbog zahteva prostog života, koji u različitim miljeima i socijalnim grupama, obnavlja stare i uspostavlja nove veze.

Ovo svedoči o suštinskoj dijalektičnosti društvenih procesa, koji nakon perioda u kome su išli u jednom smeru, kada se iscrpe mogućnosti ovog linearnog kretanja, neminovno počinju teći u suprotnom smeru. Tako je na Zapadnom Balkanu nakon perioda konflikata u poslednjoj četvrtini 20. veka, nastupio period saradnje, za koji se trenutno ipak ne može reći koliko će trajati. To je stoga što se ne treba se zavaravati da je ovaj novi proces definitivan i zbog toga likovati, jer on u svakome momentu može biti prekinut opet suprotnim procesom, negacijom negacije rekao bi Hegel, usled čega bi se opet vratili prvobitnim konflikti-

13 Naravno, državama Zapadnog Balkana, a pogotovo Srbiji, otvoren je put za stratešku saradnju i sa drugim geopolitičkim centrima kao što su Rusija, Kina i ostali, ali ovo ne mora da se isključuje sa strateškom orijentacijom ka Evropskoj uniji. Zapravo, obzirom na trenutne trendove Srbija bi trebala da se paralelno usmeri na jačanje ekonomske saradnje i sa zemljama BRIC-a, kao „svetom koji dolazi“, ne zapostavljajući pri tome realne evropske perspektive i veze sa EU, odnosno sa „svetom koji je već tu“.

ma među društvima Zapadnog Balkana. Koliko će trajati proces stabilnosti i saradnje na Zapadnom Balkanu, konačno, i to je osnovna teza ovoga rada, ne zavisi isključivo od faktora koji se proizvode u našem regionu, već mnogo više od faktora koji deluju u evropskom miljeu, koji opet zavise od faktora koji deluju na globalnom nivou, te smo u ovome radu upravo nastojali da pokažemo ovaj niz uzročno-posledičnih veza koji se proteže od globalnog nivoa sve do onog specifično našeg regionalnog. Da se izrazimo slikovito; kao što je nekada Gavrilo Princip pucao u Franca Ferdinanda, potaknut delovanjem čitavog niza uzročno-posledičnih veza proisteklih iz proste činjenice da su velike evropske kolonijalne sile upale početkom 20. veka u međusobne protivrečnosti (čega on kao pojedinačni istorijski akter nije bio eksplicitno svestan, više osećajući sam „duh vremena“, negoli konkretno spoznavajući njegove uzroke), tako i danas, zavisno od delovanja lanca uzroka na globalnom i evropskom nivou, zavisno od čitavog današnjeg „duha vremena“, možemo očekivati konkretne posledice u našem regionalnom miljeu. Na primer: ukoliko Evropska unija pristupi jedinstvenoj fiskalnoj politici, teško da ćemo mi u ovome regionu moći da vodimo neku fiskalnu i monetarnu politiku autonomnu u odnosu na ovu, kao što ćemo s druge strane, ukoliko Evropska unija uđe u lanac međunarodnih prepucavanja, teško moći da ostanemo mirni i staloženi u promenjenim istorijskim okolnostima. Najjednostavnije govoreći, ukoliko Evropa, usled „suočavanja“ sa Kinom, bude na institucionalnim osnovama Evropske unije formirala svoju super-državu, prostor Zapadnog Balkana biće, verovatno, jedan od regiona te super-države, bez obzira na njegov eksplicitni status u briselskim strukturama. I obrnuto, ukoliko Evropa počne da gubi trku sa kineskim zmajem i ostalim globalnim igračima te usled ovoga potone u prepucavanje različitih nacionalnih država, region Zapadnog Balkana biće zahvaćen ovim političkim virusom, te će se destabilizovati shodno delovanju starih geopolitičkih ploča – ruske, američko-britanske, nemačke i turske – te možemo očekivati nove-stare balkanske nestabilnosti.

Sada, na samome kraju ovoga istraživanja, vredi postaviti prosto etičko pitanje, odnosno najjednostavnije pitanje iz etičke ravni. Ukoliko je sudbina pojedinačnih ljudi u rukama anonimnih istorijsko-socioloških procesa, i ukoliko je sudbina „malih“ naroda da stalno „kaskaju za istorijom“ usled toga što su izloženi „svetskim“ procesima, da li to znači da treba da budemo malodušni po pitanju očuvanja sopstvenog identiteta, koji nam je, nesumnjivo, prirastao srcu prostom činjenicom što je deo naših emocija i kolektivnih sećanja? Odgovor je – nikako i nipošto.

No, ovaj odgovor je potpuno suprotan od elegičnog i arhaičnog zaklinjanja u sopstveni identitet, prisutnog upravo na Zapadnom Balkanu u grotesknoj formi, pri čemu ovaj identitet/identiteti, i pored sveg busanja u grudi, nikako ne uspeva da pronade svoje „mesto pod suncem“ na globalnom nivou. U svetu u kojem nastaju takvi monumentalni igrači poput ovde tematizovanog kineskog zmaja, biće sve teže i teže da „naši“ mali (ali naravno nama veoma važni) balkanski identiteti postanu vidljivi na globalnoj mapi i stoga je potpuno jasno da se oni ne mogu braniti na stari arhaičan način, folklornim nošnjama i snovima o „veličanstvenoj“ nacionalnoj istoriji. Jer ma koliko naše pojedinačne balkanske istorije bile „veličanstvene“, one su u istoriji svetske civilizacije sićušne u odnosu na istorije država koje su same sobom jedinstvene civilizacije, poput upravo Kine. Ova realna činjenica, naravno, ne bi trebala da nas smeta da „naše“ balkanske nacionalne istorije iskreno volimo bez obzira na njihovu „veličinu“, što je, na kraju krajeva, prirodna stvar, ali bi nas istovremeno trebala uputiti na razmišljanje o tome kako je moguće „naš“ identitet/identitete reprezentovati u uslovima 21. veka na globalnom nivou, gde smo u kvantitativnim pokazateljima samo jedna tačka, na nivou globalne statističke greške

Odgovor nikada ne treba tražiti daleko od prostoga iskustva. Stoga se odgovor nameće sam od sebe. U ovakvom svetu, uslovljenom galopirajućim globalnim procesima, „male“ države, „mali“ narodi i „mala“ društva, poput srpskog, crnogorskog ili hrvatskog, moći će da budu vidljiva na globalnom nebu, samo preko onih svojih predstavnika koji će uspeli da ponude tom nemilosrdnom, konkurencijom prezasićenom i

uglavnom ravnodušnom svetu pravi kvalitet, prvenstveno u smislu ljudskih resursa. Jednostavno govoreći, Srbija, Crna Gora ili Hrvatska teško da mogu da se predstave svetu nekim svojim privrednim brendom, poput, na primer, Mišlen automobilskih guma ili Nokia telefona, jer ima mnogo jačih i inventivnijih privreda u koje se više ulaže. Ne isključujući ni ovakve slučajeve ukoliko naš region ekonomski i privredno ojača, naša snaga je prvenstveno u ljudima, odnosno u onim ljudima iz različitih oblasti, bez obzira da li je reč o sportu, umetnosti, nauci ili kulturi, koji imaju kvalitet i talenat tražen na globalnom nivou. Stoga naša mala društva mogu postati u svetskim okvirima prepoznatljiva upravo po jakim pojedincima kao što su Novak Đoković, Emir Kusturica, Dado Đurić, Vlade Divac, Blanka Vlašić i slični, koji svoje društvo, državu i podneblje reprezentuju bolje negoli gomile birokrata, koje bi eventualno bile zadužene za nacionalnu promociju. Ovakvi jaki i talentovani pojedinci, poput Tesle i Pupina nekad, a poput upravo nabrojanih danas, mogu doprijeti svojevrsnom „izvozu identiteta“, jer ako, na primer, na svetski važnom teniskom turniru, igrač iz Srbije pobeđi i pojavi se na postolju sa srpskom zastavom, onda to znači da smo uspešno „izvezli identitet“ preko jednog, u globalnim okvirima, uspešnog pojedinca. Pri tome ne treba da imamo na umu isključivo samo megazvezde kao što su Novak Đoković ili Blanka Vlašić, već i sve one uspešne pojedince iz različitih oblasti koji su priznati u svojim strukama u svetskim okvirima, poput univerzitetskih profesora, menadžera u globalnim korporacijama, priznatih umetnika, naučnika, inženjera, arhitekata i svih ostalih koji na globalnu mapu nisu upisali samo svoje sopstveno ime, već i ime podneblja sa kojeg su potekli. Kroz sve njih, širom sveta, u tačkicama, postaje vidljiv i njihov specifični identitet, i tako Srbija, Hrvatska, Crna Gora i ostale balkanske države, idu u svet - ne nekim usiljenim birokratskim promocijama, nego preko ovih talentovanih pojedinaca, koji su najbolji ambasadori svojih zemalja i društava iz kojih su potekli. Ukoliko je tužno realna i siva činjenica da imamo jak i neprestan „odliv mozgova“ iz ovog regiona u razvijeniji deo sveta, onda je ono što omogućuje da tu gorku činjenicu lakše progutamo upravo prateća pojava da se sa „mozgovima“ izvozi i identitet. On se ne izvozi u čvrstoj formi, na način na koji svoj identitet izvoze jače nacije poput npr. Španaca, Britanaca ili Rusa, već u „tačkastoj formi“, preko jakih i talentovanih pojedinaca, ali je, shodno delovanju aktuelnih globalnih procesa, to jedini način da neko, na primer, u dalekoj Kini, čuje za Srbiju, Hrvatsku, Crnu Goru ili za neku drugu od balkanskih država.

Ova teza o „izvozu identiteta“ i kvalitetu koji nadomešta kvantitet, predstavlja, konačno, obrt čitavoga rada i, naposletku, od teze o uslovljenosti sveta „objektivnim“ istorijsko-sociološkim procesima dolazimo do teze da je baš u takvom svetu važan „subjektivan“ momenat, odnosno jaki i talentovani pojedinci. U večnome sociološkom sporu o tome da li su primarne društvene strukture i „objektivni“ procesi ili, pak, na drugoj strani, primat ima delovanje pojedinačnih aktera i tzv. „jakih ličnosti“, dolazimo do suštinske dijalektičnosti samog ovog pitanja. Upravo u situacijama u kojima će društvena situacija biti određena više ili manje „objektivnim“ procesima, ono što joj daje preko potrebni kolorit jeste upravo uloga jakih, darovitih i talentovanih ličnosti, ne u smislu njihove mogućnosti da preusmere tok istorije, jer istorija se uglavnom usmerava sama sobom poput nekog perpetuum mobile-a, već u smislu da jaki pojedinci mogu da, s onu stranu anonimnih društvenih procesa, naprave vidljivim pojedinačne identitete, kako one lično svoje, tako i one sopstvenih društava, nacija i država. Jednostavno govoreći, pobeđa Novaka Đokovića nad Nadalom ili Federerom, neće preusmeriti istoriju, niti od Srbije napraviti Španiju ili, pak, Švajcarsku, ali će omogućiti da Srbija makar na par minuta, dok pobeđnik stoji na postolju ili prima pobeđnički pehar, postane „centar“ sveta, jer je, na primer, u tom momentu, turnir u Vimbldonu, centralni svetski događaj. I dok „velike“ nacije mogu sebi priuštiti luksuz da se ne ističu pojedinačnim talentima i da puste da anonimni sociološki procesi rade za njih, tzv. „male“ nacije i narodi moraju da gaje kao retke biljke i paze kao malo vode na dlanu one darovite pojedince preko kojih mogu postati prepoznatljivi u globalnim okvirima. Slikovito rečeno: dok jedna globalno prisutna Velika Britanija može sebi da priušti luksuz da iz Olimpijade u Olimpijadi osvaja sve manje

i manje medalja, Srbija, Hrvatska ili Crna Gora su u situaciji da se za svaku medalju grčevito bore jer njome sebe stavljaju na globalnu mapu. Dakle, baš zato što smo mi „mali“ izloženi „objektivnim“ istorijskim procesima i što zbog, prostih kvantitativnih pokazatelja, teško da možemo postati „veliki“ (megalomanija bi bila misliti tako), „veliki“ možemo postati samo šaljući u svet talentovane pojedince, koji će osvajajući neki sportski teren, katedru nekog uglednog univerziteta ili zid neke galerije slika, uz svoje, „izvesti“ i ime podneblja, regiona i države iz koje potiču. U neformalnoj „globalnoj predstavničkoj demokratiji“, koja se pred našim očima upravo stvara, i u kojoj su prvi redovi unapred rezervisani za kineskoga zmaja, američkoga bizona, indijskoga slona ili ruskog medveda, naše male, ali time ne manje ponosne zemlje, mogu biti reprezentovane upravo preko jakih i talentovanih pojedinaca, kojima će biti dostupni prvi redovi svetskog sporta, nauke, umetnosti, kulture, kada već u ekonomskim i političkim stvarima, zbog realnih parametara, ne možemo biti među prvima.

Zaključak je jednostavan; „male“ države i „sitnija“ društva, imaju čak i veću potrebu za negovanjem jakih i talentovanih pojedinaca od onih velikih, koji su, prostim kvantitetom, unapred deteminisani da budu vidljivi na globalnom nebu. „Malima“ naprosto ostaje da kvalitetom nadomeštaju kvantitet. U situaciji kada se oni „veliki“, poput Kine, Amerike ili Evropske unije, takmiče stopama rasta, „malima“ ne preostaje ništa drugo nego da se takmiče individualnim talentima i da osposobe svoja društva da ih prepoznaju, odneguju i prezentuju svetu. Tako je moguće napraviti iskorak iz lokalne ravni u onu globalnu, kada već sa globalnog nivoa, prostom logikom društvenih procesa, putuju uticaji ka nacionalnom, regionalnom i lokalnom nivou. U ovome radu smo pokušali da globalne društvene procese detektujemo i da ekspliciramo njihovo delovanje u evropskom, kao i u specifično našem, balkanskom miljeu, i da ponudimo, konačno, odgovor na pitanje, kakve strategije za sopstvenu reprezentaciju stoje na raspolaganju nacijama i društvima mnogo manjima od „kineskoga zmaja“, čiji je munjevit ekonomski rast predstavljao početni impuls za čitavo ovo istraživanje.

LITERATURA:

1. Cvetičanin, Neven 2008. *Epoha s one strane levice i desnice*. Beograd: Službeni glasnik-Institut društvenih nauka
2. Hegel, Georg Wilhelm Friedrich. 1984. *Filozofija povijesti*. Zagreb: Naprijed
3. Kondratjew, Nikolai D. 1926. *Die langen Wellen der Konjunktur*, u *Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik*. 56.
5. *Danas*. 2010. „Kina postaje druga ekonomska sila sveta“ 21. januar
6. *Danas*. 2010. „Izuzetno visok privredni rast u Kini“, *Danas*., 15. april
7. Maljavin, Vladimir Vjačeslavovič. 2008. *Kina: istorija, kultura, religija*. Beograd: NNK Internacional
8. Schumpeter, Joseph A. 1961. *Konjunkturzyklen. Eine theoretische, historische und statistische Analyse des kapitalistischen Prozesses*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen.
9. Šumpeter, Jozef. 1998. *Kapitalizam, socijalizam, demokracija*. Beograd: Plato
10. *The Economist*. 2009. *Entering the Yugosphere*. August 20th
11. *The Economist*. 2010. *Facing up to China*. February 6th-12th.
12. Veber, Marks. 1989. *Protestantska etika i duh kapitalizma*. Sarajevo: Veselin Masleša
13. Wallerstein, Immanuel. 1974. *The Modern World-System*. New York: Academic Press

ELEKTRONSKI IZVORI:

1. <http://srb.time.mk/read/e8e29aa06c/dff6c5abdb/index.html>
2. <http://www.srbijanet.rs/ekonomija/svet/40005-zemlje-brik-postaju-nova-ekonomska-sila.html>
3. <http://www.foreignaffairs.com/articles/52645/john-newhouse/europes-rising-regionalism>
4. [http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_GDP_\(nominal\)](http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_countries_by_GDP_(nominal))
5. <http://www.economy.rs/vesti/10492/Spoljnotrgovinska-razmena-Srbije.html>